

Волинське дворянське депутатське зібрання в системі станового самоуправління

Питання забезпечення прав людини відноситься до пріоритетних у будь-які історичні періоди. Однак не в усіх (мається на увазі історичних періодах) проголошувалась рівність прав людей від народження. У Російській імперії, до складу якої входили території сучасної України, наприкінці XVIII ст. такими актами як «Дарована грамота дворянству» (1785 р.), «Дарована грамота містам» (1785 р.), «Установи для управління губерніями» (1775 р.) та іншими монаршими указами формувалась становий поділ суспільства. Найширшими правами у Російській імперії користувалися дворяни, які формували владу, володіли землею, кріпаками, не сплачували подушного, не відбували рекрутської повинності та інше. Більше того, вважалося, що вони від народження володіють особливими вимірами честі, гідності, свободи тощо.

Держава наділила дворянський стан правом формувати корпоративні органи самоврядування, які включали: дворянські зібрання, інститут предводителя дворянства, дворянську опіку та дворянське депутатське зібрання. Завданням цієї розвідки є висвітлити діяльність Волинського депутатського зібрання в системі станового самоуправління, проаналізувати його повноваження в першій половині XIX століття.

Дворянські депутатські зібрання створювалися у кожній губернії. Їх очолював губернський предводитель дворянства. Туди входили представники від повітів – депутати, які обиралися місцевою елітою на дворянських зібраннях. Головним напрямком діяльності був розгляд справ про дворянське походження роду або конкретної особи. Осіб, які довели своє привілейоване походження, дворянське депутатське зібрання вносило до Родовідної книги. Депутатські зібрання контролювали весь процес нобілітації місцевої еліти, починаючи від розгляду доказів дворянства і закінчуючи видачею дворянських грамот.

Після створення Волинської губернії розпочало свою діяльність депутатське зібрання. Шляхта, яка присягнула на вірність імперії, отримала такі ж права, якими користувалися дворяни в Російській імперії за умови доведення шляхетного походження. Однак місцева еліта не була лояльною до імперії і це внесло зміни у повноваження та структуру депутатського зібрання.

Розпочавши роботу, Волинське дворянське депутатське зібрання почало включати до дворянської еліти безземельних шляхтичів. Правомірність надання дворянства ні в кого не викликала сумніву, коли йшлося про власників нерухомості та спадкових землевласників, однак внесення до родовідної книги безземельних, занепокоїло верховну владу. Окрім того, більшість внесених в родовідні книги датується 1802 р., протоколи та журнали Волинського дворянського депутатського зібрання добре збережено у Державному архіві Житомирської області (Ф. 146). Аналіз їх засвідчив, що документування справ велося польською мовою. Волинські депутати до доказів дворянського походження ставилися не прискіпливо, вважаючи одним з таких свідчення дванадцяти осіб. Фактично на цей час припадає зарахування до еліти величезної чисельності безземельної шляхти. Щоб якимось чином виправити

ситуацію, центральна влада почала створювати спеціальні установи – ревізійні комісії на повітовому та губернському рівні. В свою чергу частим явищем було, коли депутати, які спочатку входили у дворянське депутатське зібрання, зараховувались у місцеві ревізійні комісії і повинні були переглядати свої ж рішення. У зверненні до влади шляхта запитувала, як же мають переглядатися рішення. Якщо виносити протилежне, то на яких підставах суперечити собі ж. Зрозуміло, що діяльність цих комісій не увінчалася успіхом, а діяльність Волинського депутатського зібрання була визнана незадовільною на найвищому рівні [2, с. 116].

Після польського Листопадового повстання ситуація змінилася, Волинське дворянське депутатське зібрання втратило найголовнішу зі своїх повноважень – зараховувати у дворянство. Це перейшло у компетенцію Тимчасового присутствія Герольдії, яка остаточно виносила рішення, повідомляючи зібрання. Відтак між Герольдією і Волинським дворянським депутатським зібранням відбувався новий рівень оформлення діловодства, коли депутати відправляли всі необхідні відомості. Якщо не вистачало певних документів, то вимагала їх представлення Герольдією через волинських депутатів, які вже на місці звертались до повітових предводителів дворянства. Справа ускладнювалась ще й тим, що шляхта, яку не зарахували до дворян, не поспішала відмовитись від дарованих привілеїв і раз за разом зверталась з вимогою розглянути документи.

Київський генерал-губернатор Д. Г. Бібіков вирішив пришвидшити розгляд справ і створив для цього ще одну додаткову установу – Центральну ревізійну комісію з розгляду справ дворянських депутатських зібрань для Київської, Волинської і Подільської губерній. Комісія повинна була закінчити свою роботу 1 січня 1844 р. На думку Д. Г. Бібікова це мало пришвидшити розгляд справ. Натомість, державна скарбниця тільки втрачала від ускладненої бюрократії. Прикладом є справа Федора Бельського, який проживав у Житомирському повіті селищі Луки. Він звернувся до Волинського дворянського депутатського зібрання у січні 1846 р. з тим, щоб воно надало остаточне письмове рішення Герольдії про зарахування у дворянство. Була розпочата над судова справа з приводу смерті селянина Злата Цимбалюка. Так, як Бельський вважав себе дворянином, то бажав вирішити справу у суді «рівному собі». Сам же у зверненні вказав, що згідно рішення 1802 і 1832 рр. він був визнаний у дворянстві, але потім справу передали Центральній комісії, далі в Герольдію, тож остаточний вердикт йому невідомий. Варто зазначити, що всі ці роки (44 !) він користувався правами дворянства. Герольдія відповіла позитивно і Волинське дворянське депутатське зібрання внесло його та дітей, братів і племінників до родовідної книги [3].

На Волинське дворянське депутатське зібрання покладалося документування справ, ведення журналів, оформлення протоколів, складання реєстрів. Ця установа не лише відповідала за ведення родовідної книги, а й робила опис справ, складала алфавітні книги, для цього постійно розширювався службовий апарат, жалування яким виділялося не з державної скарбниці, а з дворянських коштів. Попри це губернатор та губернські установи постійно скаржились на довготривале вирішення справ. Навіть губернатор міг звертатися декілька разів з одного і того ж питання, що було неприпустимо з огляду на його службове становище. Для прикладу, Г. С. Лошкар'єв, який у лютому 1839 р. прибув для виконання губернаторських обов'язків, вимагав відомостей про дворян з колишньої околичної шляхти. Предводитель не поспішав відправляти інформацію новоприбулому чиновнику до тих пір, аж поки не отримав наказ генерал-губернатора. Варто додати, що вимоги

останнього виконувались надзвичайно оперативно і в журналах Волинського депутатського зібрання не знаходимо відомостей, щоб генерал-губернатор двічі вимагав інформації по одній і тій же справі, на відміну від губернатора, де затягне листування було звичним явищем [4, арк. 284].

Аналіз журналів Волинського депутатського зібрання засвідчив, що губернатор особисто чи через губернське правління тісно взаємодіяли з цією установою. Зокрема, правління зверталось за інформацією щодо шляхетного походження при зарахуванні чиновників та канцелярських службовців. Лише за жовтень 1833 р. таких було шість [5, арк. 820–843]. Свідоцтва для заняття дворянами вакантних військових та цивільних посад у губернії видавалась губернатором на основі записів у родовідній книзі. Подільський маршалок Пржездзецкий навіть звернувся до графа О. Бенкендорфа з законодавчою ініціативою дозволити зараховувати у військову та цивільну службу дворян на основі свідоцтв з депутатського зібрання за підписом губернського маршалка, без залучення губернатора. Мовляв, затяжна процедура підтвердження спадкового дворянського походження відбиває бажання у молодих шляхтичів до служби. Прочитавши це звернення, імператор власноруч написав, що спочатку треба перевірити родовідну книгу, перш ніж довіряти атестатам предводителів [8, с. 598]. Недовіра верховної влади до справ депутатських зібрань приєднаних губерній зумовлювалося доносами на їх незадовільну діяльність.

Цікавий казус стався у Волинському дворянському депутатському зібранні, за участі губернських предводителів Граціана Ленкевича та Януша Ілінського, які атестували шляхтича Костянтина Бересневича, який жодного дня не перебував на службі зібрання, а виконував господарські доручення самих предводителів. Обурило державну владу те, що шляхтич був атестований і отримав перший обер-офіцерський чин за те, що «вчасно прибирав тарілки з обіднього столу, слідкував за чистотою в маєтку, послужливо виносив тютюн для куріння і трубки гостям предводителів». Як з'ясувалося губернським прокурором, на державній службі цей чиновник не пробув і дня. Однак про це службове недбальство стало відомо не завдяки контролю з боку місцевої адміністрації, а тому, що була розпочата інша судова справа проти цього «горе чиновника», де фігурувала інформація, що він рахується на службі Волинського дворянського депутатського зібрання. Видається, що якби не розпочате судове слідство, то за бездоганну камердинерську службу при предводителях він і далі отримував державні нагороди [6, арк.179 зв.]. Тим не менше указом від 13 серпня 1836 р. атестація депутатів від дворянства і чиновників канцелярії дворянських депутатських зібрань покладалась не на місцеву адміністрацію, а на губернських предводителів [7, с. 882].

Отже, Волинське дворянське депутатське зібрання в системі станового самоуправління виконувало першорядне завдання зараховувати у дворянство. Складнощів у роботу додавало те, влада не була задоволена чисельністю осіб з колишньої безземельної шляхти, які не сплачували податків, не несли повинностей. Згодом цю функцію перебрала Герольдія. За зібранням залишалось ведення Родовідної книги, документування справ, видача свідоцтв. Ваги цій корпоративній установі додавала надана можливість самостійно формувати кадровий склад, який фінансувався коштом зібрання.

Список використаних джерел та літератури:

1. Бовуа Д. Гордиев узел Российской империи: Власть, шляхта и народ на Правобережной Украине (1793–1914) / Д. Бовуа [пер. с французского Марии Крисань]. – М. : Новое литературное обозрение, 2011. – 1008 с.
2. Гаращук Т. Діловодні документи Волинського дворянського депутатського зібрання: видовий зміст, склад, оформлення (перша пол. XIX ст.) / Т. Гаращук // Архівознавство. Археографія. Джерелознавство. – Випуск 10. – 2009. – С. 116–129.
3. Держархів Житомирської області – Ф. 146. – Волинское дворянское депутатское собрание – Оп. 1., Спр. 144. Журналы Волинского дворянского депутатского собрания 1846 год., арк. 273–274 зв.
4. Держархів Житомирської області – Ф. 146. – Волинское дворянское депутатское собрание – Оп. 1., Спр. 64. Журналы Волинского дворянского депутатского собрания 1839 год., арк. 284–284 зв.
5. Держархів Житомирської області – Ф. 146. – Волинское дворянское депутатское собрание – Оп. 1., Спр. 52. Журналы Волинского дворянского депутатского собрания 1833 год., арк. 820–843.
6. Держархів Житомирської області – Ф. 146. – Волинское дворянское депутатское собрание – Оп. 1., Спр. 79. Журналы Волинского дворянского депутатского собрания 1840 год., арк. 179 зв.
7. Об атестовании уездных предводителей дворянства в послужных их списки. 1836. Август 13 // ПСЗ РИ. Собрание второе. – СПб. : тип. II Отделения собственной Е. И. В. канцелярии, 1836. – Т. XI. – № 9474.
8. О принятии дворян Подольской губернии в военную и гражданскую службу по одним аттестатам Предводителя. 1829. Август 13 // ПСЗ РИ. Собрание второе. – СПб. : тип. II Отделения собственной Е. И. В. канцелярии, 1830. – Т. IV. – №3092.

Прокопенко Ірина Петрівна

кандидат історичних наук, доцент

Житомирський національний агроекологічний університет

Деякі аспекти правового врегулювання жорстокого поводження з тваринами в Україні

Формування української держави в даний історичний період відбувається в складних політичних та економічних умовах. Суспільство прийшло до розуміння того, що без утвердження верховенства права в суспільному житті, правових принципів справедливості і гуманізму; захисту прав і свобод людини, її честі і гідності не можливо без захисту тварин від жорстокого поводження.

Отже, Піфагор, Леонардо да Вінчі вважали, що жорстокість до тварин недопустима, що прийде той час, коли на вбивцю тварин будуть дивитися так, як і на вбивцю людини.

1 серпня 2014 р. Україна приєдналася до Європейської конвенції про захист домашніх тварин 1987 р., у якій було підкреслено, що у людини є моральний обов'язок перед тваринами, також підкреслено цінність домашніх тварин для суспільства. Ці відносини повинні базуватись на таких принципах: заборона на заповідання страждань тваринам і залишання їх напризволяще. Конвенція передбачає